

Відгук

офіційного опонента

на дисертацію Шостак Ольги Олександрівни

«“Еміграційний” текст Івана Франка»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

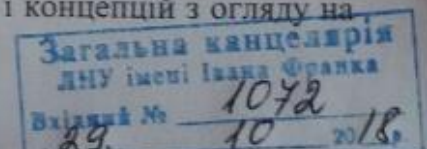
зі спеціальності 10.01.06 – теорія літератури

Дисертація Ольги Шостак поповнює дослідницьку базу франкознавства, галузі й так, здавалося б, досить розвиненої у вітчизняному літературознавстві. Але використання новітніх, або ж призабутих методик аналізу сприяє розширенню інтерпретаційних стратегій в осмисленні класичних творів, що власне й продемонструвала здобувачка в дослідженні.

Рецензована праця, з одного боку, демонструє прийоми урізноманітнення методологічних практик дослідження, з іншого – узагальнює й поглиблює теоретичні міркування щодо проблем надтексту, інтертексту, гіпертексту, контексту, тобто різноманітних трансформацій тексту.

У різногалузевих наукових теоріях ХХ століття *текст* виступає фундаментальним поняттям. Цитуючи відому працю Р. Барта, «це слово увійшло сьогодні в моду <...> й відтак викликає в багатьох недовіру». Від часу проголошення цього міркування «недовіра» до категорії *текст* долалася в численних дослідженнях, які, власне, згадує Ольга Шостак у своїй дисертації (петербурзький, московський, пермський, лондонський, венеційський, флорентійський, римський, київський, львівський, кримський, харківський, празький, кременецький, чернівецький, єгипетський, волинський, гуцульський тексти) (с. 42). Пані Шостак наголошує на принциповій відмінності понять *міський* чи *регіональний текст* і *текст еміграційний*. Останній, попри репрезентативність просторових локусів, розбудовується на основі соціокультурного концепту еміграції, що включає в себе топоси філософської семантики.

Оцінюючи здобутки рецензованої дисертації, варто відзначити її наукову новизну. Це насамперед систематизація новітніх теорій і концепцій з огляду на

їхнє методологічне використання стосовно класичної спадщини. Ольга Шостак уводить в активний літературознавчий обіг поняття «еміграційний» текст І. Франка. На основі комплексного дослідження творів письменника емігрантської тематики простежено механізми відчитування феномену еміграції як тексту культури, утвореного на межі двох протилежних просторів – батьківщини й чужини (с. 43).

Окреслена мета й поставлені завдання визначили структуру дисертації, яка включає вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел. Залучений автором значний обсяг інформації (361 позиція) надає обґрунтованості, достовірності й об'єктивності проміжним узагальненням і загальним висновкам роботи.

У першому розділі з'ясовано теоретико-методологічні основи дослідження «еміграційного» тексту. Поряд із уже широко вживаним поняттям *текст* поступово впроваджується категорія надтексту, у дефініції якого здобувачка спирається на концепції Р. Барта, Б. Гаспарова, Ю. Лотмана, У. Еко, В. Топорова (с. 38), а також використовує визначення лінгвістів Н. Купіної та Г. Бітенської, літературознавців В. Тюпи, Н. Лейдермана, Н. Копистянської (с. 39–40). Для термінологічного обґрунтування поняття «еміграційний» текст О. Шостак обирає позицію науковців Н. Мендіс та О. Лошакова, які трактують надтекст як складну за структурою, центрично спрямовану систему інтегрованих творів, специфічних за внутрішньою організацією (с. 40–41).

У другому розділі, який присвячений аналізу ядерного субтексту корпусу Франкових творів про еміграцію – циклові «До Бразилії», звертають увагу ретельно простежені приклади белетризації публіцистичних виступів Франка у його ж поезіях про еміграцію. Наприклад, паралельне прочитання «Листа до Стефанії» й статті «Чи необхідна еміграція з Галичини» (1895) (с. 101–102); відповідно поезій та розвідок «Коли почувеш, як в тиші нічній...» та «Еміграційне безголов'я» (1896), «Два панки йдуть попри них...» і «З приводу еміграції населення» (1892), «Гей розіллялось ти, руськеє море...» й «Галицький селянин» (1897). У підрозділі 2.2. з'ясовано фольклорні витoki еміграційної тематики Франкових творів. Окрім зразків, зафіксованих 1898

року в «Етнографічному збірнику», дисертантка залучила до паралельного розгляду й тексти, опубліковані й коментовані Франком, таким чином ще більше увиразнивши соціально-культурний контекст оригінальних творів письменника еміграційної тематики.

Підрозділ 2.3. присвячений з'ясуванню художньо-стильових особливостей циклу «До Бразилії». Матеріал вказаного підрозділу демонструє ґрунтовну теоретичну підготовку Ольги Шостак й розвинені навички різноаспектного літературознавчого аналізу художніх текстів. Аналізуючи відчуттєві (або, словами Франка, змислові) образи, здобувачка використовує методику Франка для аналізу його ж поезій. Наприклад, у вірші «Коли почувеш, як в тиші нічній...» авторка вказує на домінуючу роль слухових образів у першій строфі, зорових – у другій, слухових і зорових – у третій (с. 129–130). Порівняймо вже класичний Франковий аналіз поезії Шевченка «Садок вишневий коло хати...» у трактаті «Із секретів поетичної творчості» (1898).

Третій розділ присвячений аналізу периферійних субтекстів «еміграційного» надтексту. Здобувачка аналізує поему та прозові твори І. Франка, для яких мотив еміграції є побічним, у їхньому семантично-семіотичному зв'язку з ядерним субтекстом – циклом «До Бразилії». Основну увагу звернено на художньомовленнєві та наративні особливості аналізованих текстів.

Логічним завершенням текстової частини рецензованої роботи є висновки, які узагальнюють результати дослідження (с. 223–226).

Основні положення дисертації відображені в 14 публікаціях, із яких 6 – у вітчизнах і зарубіжних фахових виданнях. Результати дослідження апробовано на міжнародних і всеукраїнських конференціях.

Ознайомлення з текстом автореферату дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає встановленим вимогам МОН України.

Визнаючи ґрунтовність і належний науково-методологічний рівень дослідження О. Шостак, хочу в дискусійному форматі висловити певні застереження й рекомендації.

1. У роботі такого плану вважаю за потрібне актуалізувати ідеї розвідки Р. Барта «Від тексту до твору», цитовану вище. Сама здобувачка вказує на означення цілісності Франкового доробку висловами «Франко як текст» (за М. Ільницьким), «Франко як твір» (за Р. Чопиком). Вважаю, що простеження трансформації «від тексту до твору» (чи навпаки) в контексті обраного об'єкту дослідження посилило б теоретичний аспект роботи.

Окрім того, кореляція понять *текст* – *твір* увиразнила б герменевтичний підхід, який сама ж дисертантка й продемонструвала, але не окреслила у вступі.

2. Продовжуючи проблему тексту як поняття, що активно використовується в гуманітаристиці, зауважу не зовсім вичерпну аргументованість поняття «еміграційний» *текст* І. Франка. Текст, навіть у значенні надтексту, передбачає певну цілісність, яка забезпечується формальною (за В. Дреслером, когезія) та змістовою (за В. Дреслером, когерентність, за І. Гальперіним, інтегративність) зв'язністю. Момент методологічної підступності у використанні поняття *текст* полягає у підміні лінгвістичних і власне літературознавчих конотацій. Згадані мовознавчі концепції, які неодмінно щоразу зринають у такого плану дослідженнях, свідчать якраз про розробленість проблеми тексту в лінгвостилістичній площині. Тому у випадку художніх творів обов'язково потрібно враховувати не тільки категорію модальності тексту (важливо для розуміння тексту як об'єкта комунікації – А. Загнітко), але й модус художності (що забезпечує приналежність тексту до мистецтва слова – В. Тюпа).

Актуалізуючи латинський етимон слова *текст* – 'тканина, з'єднання', відзначу, що дисертантка мала на меті саме таке «тканинне з'єднання» окремих текстів І. Франка, об'єднаних еміграційною тематикою. Однак вповні реалізувати таку ідею вдалося тільки в інтерпретації поетичного циклу «До Бразилії». Загалом проаналізовані тексти утворюють еміграційний дискурс Франкової творчості, абсолютно продуктивний для інтертекстуального й поетологічного дослідження.

3. У своїй дисертації Ольга Шостак з-поміж інших аспектів з'ясовує, як «соціальний феномен еміграції стає художнім текстом: від формування системи

стійких образів-топосів, мотивного репертуару на основі матеріалів публіцистики й фольклору до формального вираження на рівні тропіки, фігур, версифікації, композиції» (с. 19), що власне зафіксовано й у меті.

Соціокультурний контекст «еміграційного» тексту постійно тримається в полі зору автора дисертації, тому доцільно було б удатися до методологічних стратегій «нового історизму» (С. Грінблат, Л. Монтроуз). Засадами такого підходу є врахування конкретного історичного моменту, уявлення про текст як трансформації реальності і навпаки.

У випадку І. Франка згаданий підхід має вираження не тільки в осмисленні ним проблем еміграції на публіцистичному рівні, але й у безпосередньому переживанні подій, свідком яких він був, та мало не сам став емігрантом. Те, що сьогодні постає для читачів текстом, колись було реальністю для автора.

4. У дисертації значну увагу приділено історії розвитку риторики як практики й методології, приведено численні приклади її використання. У підрозділі «Поетика, риторика, інтерпретація» здобувачка продемонструвала дослідницькі можливості риторики й неориторики як літературознавчих стратегій, апелюючи до авторитетних джерел. Однак бракує чіткого окреслення поняття *риторика* в диспозиції до категорій *поетика* та *інтерпретація*.

5. Застереження щодо вживання виразу «частини оповідання» на позначення віршів циклу «До Бразилії», «структура оповідання» стосовно цілого циклу.

Здобувачка не порушує проблеми родової належності аналізованих текстів спеціально, але вона неодмінно постає в поетологічному дослідженні. Зокрема в підрозділі 2.3. (пункт 2.3.1.) знаходимо родо-видо-жанрові визначення аналізованих творів циклу «До Бразилії». Вірші «Лист до Стефанії», «Два панки йдуть пори них...», «Лист із Бразилії» класифіковано як рольову лірику (с. 124), поезію «Коли почувеш, як в тиші нічній...» – як пісню (с. 132), «Гей розіллялось ти, руськеє горе...» – як стилізацію голосіння (с. 133). Цілком справедливо зазначено, що цикл загалом містить ознаки драматизації.

Витримуючи загальну методологічну настанову розгляду «еміграційного» тексту І. Франка як реалізації риторичних стратегій, здобувачка робить висновок про структуру циклу «До Бразилії», який, на її думку, відтворює дорадчу промову: вступ, оповідання з аргументацією, висновок.

Для характеристики розповідної манери віршів логічно було б використати означення *епізація* (за зразком *драматизація*), а у випадку центральних віршів циклу замість поняття *оповідання*, яке корелюється насамперед із жанром епічного роду, вживати слово *оповідь*.

Рецензована робота містить й певні неточності й недогляди.

1. Розвиваючи й продовжуючи тему методології, зауважу вживання поняття формальний метод замість формалістський.

Відомий представник російського формалізму В. Жирмунський у статті «К вопросу о “формальном методе”» розмежував поняття *формальний* / *формалістський* метод досліджень.

Саме формалістський аналіз у рецензованій дисертації виявляє художність публіцистичних у своїй основі текстів І. Франка.

2. Описуючи белетризацію явища еміграції з різних боків, авторка не уникнула повторів у тексті дисертації. Наприклад, інформація про публіцистичні статті І. Франка, присвячені проблемі еміграції (с. 47–48), дублюється у підрозділі 2.1.

У підрозділах 1.2. та 1.3. повторюється виклад про топоси «еміграційного» тексту І. Франка.

3. Фразеологізм не є тропом, ні фігурою (с. 128). Можемо говорити про стилістичне навантаження фразеологізму в художньому контексті, або ж про його функцію в ролі метафори.

4. Деякі мовні огріхи, які загалом не применшують загального позитивного враження від роботи.

З огляду на сказане вище, можна зробити загальні висновки про відповідність рецензованої дисертації вимогам порядку Присудження наукових ступенів.

Наукова праця ґрунтується на значному фактичному матеріалі, має логічну побудову. З'ясовано дослідницьку ситуацію, чітко визначено мету й завдання роботи, окреслено її актуальність, новизну, методи дослідження.

Теоретичні положення дисертації становлять послідовно витриману систему, яка спирається на здобутки світового літературознавства, філософії, культурології.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що підхід здобувачки до уточнення поняття *надтекст*, з'ясування нериторичних стратегій у світовому (й українському зокрема) літературознавстві ХХ – початку ХХІ століть має значне теоретичне значення. Робота О. Шостак відкриває нові шляхи інтерпретації творів класика української літератури, а за аналогією – й перспективи аналізу творчості інших авторів.

Рецензована дисертація – завершене дослідження, у якому застосовано ефективні методи наукового пошуку. Звертає на себе увагу аналітичний характер роботи, достатньо проілюстровані й аргументовані висновки й узагальнення.

Робота відредагована, охайно оформлена у відповідності до стандартних вимог.

Дисертація та автореферат Ольги Олександрівни Шостак «“Еміграційний” текст Івана Франка» виконані на належному науковому рівні, відповідають вимогам «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» (Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р., зі змінами) та паспорта обраної спеціальності, а їх автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.01.06. – теорія літератури.

Кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури
Східноєвропейського національного
університету імені Лесі Українки

Левчук Т. П.

Людмила Метелюк
Засвідчую
Вчена секретар університету
23. 10 2018 р.